

Oto Luthar

Biografija, nov metodološki princip?

»Die geschichtliche Tatsache entsteht erst in dem Akt des Aufnehmens von Geschehnis zu Ereignis. Es gibt überhaupt keine geschichtliche Wirklichkeit außerhalb ihres Erlebens«.

Theodor Lessing, 1962

Če zgodovinsko vedo razumemo kot izkustveno znanost, kot zgodovino, ki temelji na izkustvu njenih akterjev, potem njeni metodološki postopki niso vprašljivi!

Pravzaprav skopa razlaga že tako skope trditve, da je tako pretekla kot sedanja družbena realnost produkt triadne interakcije človek-človek-okolje! Pa vendar se metodološko gledano v »novi« razpravi o proučevanju biografije kot vse pogostejšemu načinu proučevanja pretekle realnosti vse vrti okoli tega.

Točneje, okoli tega se »vrtijo« zahodnonemški sociologi — fenomenologi 80. let. In ne samo oni, vse pogosteje se jim v tej razpravi pridružujejo zgodovinarji, narodopisci, psihologi . . ., med katerimi pa je v zadnjem času vse več in več njihovih severnoameriških, avstrijskih, italijanskih . . . kolegov.

Toda ali gre res za tako nove razprave oziroma teoretske povzetke, ki se v teh razpravah oblikujejo? Prav gotovo ne, saj v družboslovnih in humanističnih vedah težko govorimo o kakšnih prelomnih spoznavno-teoretskih »novostih«. Tematizacija struktur življenjske zgodbe in s tem tematizacija strukture družbenega sveta je v sociološki teoriji prisotna že lep čas. Pod

vplivom A. Schütza in kasneje T. Luckmanna¹ so predvsem predstavniki nemške fenomenološke šole (U. Oevermann, M. Kohli, W. Fischer, F. Schütze, ...) samo povzeli delo svojih »učiteljev«, res pa je, da se je pravi plaz besedil z značilnimi naslovi² sprožil šele v 80. letih.

Prav tako se je šele pred časom začel krhati dolgo prisoten očitek, da gre v tem primeru za modna načela v metodologiji družboslovnih ved, za nek prehodni pojav pri vzpostavljanju socioloških teorij. Toda prej kot kvantiteta razprav je nasprotnemu zaključku botrovalo spoznanje, prvič, da se s pomočjo tematizacije »biografije« lahko lotimo osrednjih razsežnosti tako preteklega kot sedanjega družbenega življenja, in drugič, da tema sociološkega ali historičnega biografskega proučevanja ni posameznik temveč biografija kot družbeni konstrukt; torej nas mora biografija zanimati predvsem kot sestavni del družbenega sveta, kot orientacijski vzorec za spoznavanje širšega družbenega okolja.

Zato — v primeru, da historične spremembe struktur dejansko opazujemo skozi »institucionalizacijo življenjske zgodbe« — lahko, podobno kot posamezni nemški avtorji³ pred nami, empirično utemeljimo vrsto posamičnih razvojnih stopenj (biografskega proučevanja) ter le-te nato med seboj povežemo.

In sicer:

a) Interes za časovno razmerje življenjske zgodbe, strukturirane kot socialne institucije, vedno bolj narašča, obenem pa postaja načelo razmejevanja življenjske zgodbe v posamezne faze vse pogostejše načelo socialnega razvrščanja. (Fischer in Kohli imenujeta to »časovno umeščanje«).

b) Časovno umeščanje življenjske zgodbe poteka na podlagi kronološkega razvrščanja v starostne skupine; se pravi, da se vzpostavlja kronološko standardiziranje »normalnega« (običajnega — op. pisca) poteka življenjske zgodbe, (to imenujemo kronologizacija).

c) Časovno umeščanje in kronologizacija sta del družbenega razvoja, ki posameznika »osvobaja socialnih spon« (npr. stanovsko ali lokalno usmerjenih formacij življenjskega sveta — »lebensweltlichen Formationen«); (torej gre za individualizacijo).

č) Normalna življenjska zgodba je praviloma organizirana v skladu s fazami pridobitnega življenja — *Erwerbsleben* (v širšem smislu — op. pisca); otroštvo/mladost, »aktivno« življenje odraslih, starost, potemtakem zrcalijo pridobitveno usmerjeno delitev v pripravljalo, aktivno in mirujoče obdobje.

d) na podlagi takšne delitve so pred heteronomno izdelano biografsko shemo postavljeni vnaprej določeni cilji, ki konstituirajo starosti zavezano strukturo horizonta ter biografsko perspektivnost.⁴

Toda na podlagi lociranja predstavljenih faz lahko podobno kot sociologi ugotovimo tudi, da konceptualizacija življenjske zgodbe v smislu kontingenčnosti življenjskih izkušenj ne zadošča. Potek življenja oz. življenjska zgodba je namreč socialna realnost posebne vrste. Sosledje stanj, dogodkov,

¹ Glej tudi pri nas prevedeno knjigo, P. L. Berger, Th. Luckmann, Družbena konstrukcija realnosti, CZ, Ljubljana 1988.

² »Zgodovina in življenjska zgodba«, »Biografija in zgodovinsko dogajanje«, »Življenjske zgodbe: vir zgodovinskega proučevanja«, »Proučevanje biografij«, »Struktura in funkcija življenjske zgodbe«, »Biografska metoda«, »Biografija in družbena realnost«, »Od konca individuuma do neskončnosti individualnega«.

³ Wolfgang Fischer, Martin Kohli, »Biographieforschung«, v Wolfgang Voges, Methoden der Biographie und Lebenslaufforschung, Leske + Budrich, Opladen 1987.

⁴ Prav tam, str. 41.

prelomov in prehodov, na podlagi katerih nastajajo kariere in življenjske zgodbe, so del družbenih objektivizacij, ki so se skozi zgodovino dodatno utrdili in kronologizirali; tak proces pa je nujno tudi korelat individualizacije. Vzpostavljena biografska obdobja — sekvence so bistveni del normalnega v življenju. Zato jih lahko analiziramo kot socialne strukture. Vsekakor pa življenjska zgodba ni določena samo z *dolgoročno institucionalizirajočimi programi* temveč tudi s *kratkoročnimi historičnimi spremembami*, ki različnim generacijam določajo različne življenjske pogoje. Biografsko shematiziranje normalnega postane zato v svoji realizaciji problematično, čeprav resda docela ne izgubi svoje orientacijske povezanosti. Zato je morda zanimivejše vprašanje, kako skušajo subjekti v vsakokratnih zgodovinskih pogojih uresničiti normalno biografijo oz. biografsko normalizacijo, se pravi, kako v specifičnem zaporedju posamičnih zgodovinskih situacij in v skladu z individualno-kontingentnimi izkušnjami ravnaajo (opravijo) z dolgoročno veljavnim razvojnim vzorcem življenja.

To je seveda samo ena plat problema, saj v procesih individualizacije »nastajajo« opcije — utemeljene na zavračanju socialnih institucij — ki jih prav tako lahko pojmujeemo kot producente družbenega. Vanje spada ne nazadnje tudi sama institucionalizacija življenjske zgodbe; slednja namreč ne vzpostavlja le objektiviranih programov poteka življenja, marveč tudi kulturno shemo razvoja, v kateri je želja ali celo zahteva po t. i. biografizaciji trdno zapisana. Stremljenje za konstruiranjem življenjske zgodbe postane tako eden osnovnih kodov za organizacijo izkušnje in delovanja.

Kolikor sociologom — fenomenologom slednji kod služi predvsem kot ena izmed koordinat preučevanja socialnega delovanja subjektov sodobnosti (ob recepciji načinov delovanja v preteklosti), bi narodopisce in zgodovinarje moral zanimati predvsem proces nastajanja tega in podobnih »kodom«, in sicer skozi daljša zgodovinska obdobja.

Pri tem se pred nas (zgodovinarje in narodopisce) postavi cela vrsta vprašanj, ki zadevajo razvoj človeške zavesti. In sicer kdaj, na kakšen način v kakšnih okoljih (po antiki) se v okviru evropske civilizacije znova pojavi potreba po t. i. primitivni biografizaciji lastnega bivanja (zunaj običajnih prikazov življenja svetnikov in vladarjev). Ali na ta opozarja že Ginzburgov Menocchio⁵ s svojo predstavo o vesolju = siru, ki ga prebadajo angeli = črvi, ali šele blodne predstave našega Smolnikarja, ki je sebe prepoznal za trinajstega apostola, začetnika tisočletnega cesarstva miru na zemlji ...

In naprej; v kolikšni meri temeljijo biografizacijski vzgibi šele na t. i. civilizacijskih pridobitvah: obveznem šolstvu (pismenost), »množični« kulturi, nacionalni ter internacionalni ideji (kasneje »identiteti«) itd. Skratka, tako narodopisci kot zgodovinarji bi morali prej kot sociologi odgovoriti na vprašanje, kako skušajo posamezniki v različnih zgodovinskih obdobjih udejanjiti svojo biografijo, se pravi, da morajo najprej tematizirati tipične biografizacijske vzgibe ter jih nato časovno in prostorsko umestiti.

Pri tem jim (nam) prav gotovo lahko največ pomaga refleksija na začetku skopo predstavljenih prizadevanj za t. i. »konceptijo individualne družbenosti«, prizadevanj, ki so v zadnjih dveh desetletjih prisotna v vseh družboslovnih in humanističnih vedah, a so jih do sedaj, kot smo videli, najboljše artikulirali fenomenologi. S tematizacijo biografije kot sestavnega dela socialnega sveta so namreč dokazali, da »Biographieforschung« še zdaleč ni prehodni in modni pojav, temveč da konstituiranje t. i. biografske

⁵ Glej Carlo Ginzburg, *Der Käse und die Würmer. Die Welt eines Müllers um 1600*, Syndikat, Frankfurt a/M 1983.

metode temelji na istem »antiobjektivističnem obratu«, ki je vzbudil tako prodor oralne zgodovine, omogočil različne nastavke proučevanja vsakdanjega življenja, kot tudi pogojil argumentacijo »kritične teorije subjekta«. Po njihovem mnenju (Lorenzer, Rossenmmayr, Kohli...) je tudi biografska metoda izraz odpora do »objektivistične enotnosti...«, ki subjektiviteto do smrti objektivizira.⁶ F. Kröll pa dodatno ugotavlja, da je tradicionalna dimenzija zanemarjanja subjektivitete še posebno poudarjena v marksistični koncepciji družboslovnih in humanističnih ved. Da je to res, vemo že iz reflektiranja polpreteklega političnega vsakdana pri nas. Ker pa pričujoči zapis ni analiza političnega, ostanimo tudi v zaključku pri biografiji, ter si oglejmo dve strokovni ediciji, katerih dela predstavljajo dve plati realizacije biografske metode, ediciji, ki sta med drugim tudi povod pričujočemu pisan.

Prva nosi naslov »Damit es nicht verlorengent«, urejuje pa jo Michael Mitterauer, sodelavec Inštituta za socialno in gospodarsko zgodovino pri Dunajski univerzi. Sam urednik nam že v prvem odstavku predgovora ene izmed knjig⁷ pojasni poglobitveni namen zbirki, to je, skozi predstavitev posameznih življenjskih zgodb, omogočiti najširšemu krogu bralcev vpogled v vsakdanje življenje preteklih obdobij. Globlje poznavanje zgodovinskih sprememb, pravi Mitterauer, namreč ne omogoča le boljšega poznavanja drugega, temveč nam pomaga, da lažje razumemo spremembe v lastnem življenjskem okolju, seveda, če le-te pojmujejo kot del historičnega procesa. Zbirka »Damit es nicht verlorengent« je potemtakem predvsem izraz težnja tistega dela avstrijskih zagovornikov proučevanja zgodovine vsakdanjega življenja, ki razširitev raziskovalnega področja v okviru svojih ved vidijo v t. i. biografsko strukturiranih »case studies«, a se ob tem pretirano ne ozirajo na zgornje teoretske razprave, temveč skušajo prej opravičiti nekakšno avtonomno metodologijo »Oral history«. Zaradi takšne »enostranosti« posamezne avtorje — kljub skrbnemu zbiranju in analizi virov — pogosto zanese v klasično pričevanje — pripovedovanje življenjskih zgodb, v katerem pa večkrat umanjka dedukcija v širši sintetični prikaz pretekle družbene realnosti, katere del je predstavljena biografija.

Druga — (zahodno)nemška — zbirka *Biographie & Gesellschaft*, urednikov W. Fuchsa, M. Kohlija in F. Schützeja, se od omenjenih del avstrijskih avtorjev razlikuje prav v tej točki, se pravi v percepciji odnosa med teorijo in empirijo. Avtorji del te, sicer sociološko naravnane zbirke, so namreč prepričani, da je potrebno empirične podatke proučevanja pretekle realnosti reflektirati in razlagati s pomočjo teoretskih konceptov, saj je le na podlagi novih vprašanj, ki se zastavljajo skozi teoretsko refleksijo, mogoče analizirati empirično gradivo. Ob tem poudarjajo, da za razliko od običajne prakse proučevanja, teoretične in empirične analize ne pojmujejo kot ločenih stopenj, temveč se te v njihovem delu med seboj dopolnjujejo.⁸

Proučevanje biografij in življenjskih zgodb jim zato, prej kot njihovim avstrijskim kolegom, pomeni predvsem možnost za ponovno zblíževanje neupravičeno ločenih makro in mikro »nastavkov« v proučevanju družboslovnih in humanističnih ved, pri čemer pa je potrebno vzeti v zakup tako makrosociološko načelo proučevanja življenjskih zgodb — vključno z re-

⁶ Friedhelm Kröll, »Biographie. Ein Sozioforschungsweg?«, v *Das Argument*, XXIII/126, 1981, str. 181.

⁷ Barbara Wass, *Mein Vater Holzknecht und Bergbauer*, Böhlau Verlag, Wien — Köln 1989.

⁸ Gabriele Rosenthal, ... Wenn alles in Scherben fällt ... Von Leben und Sinnwelt der Kriegsgeneration, Leske + Budrich, Opladen 1987, str. 16.

levantnimi sociološkimi vprašanji do širše družbene realnosti — kot tudi mikrosociološke »vprašalnice«, ki zadevajo razvoj identitete oz. njene deformacije (npr. v času nacizma).

Pri tem se zavzemajo za interdisciplinarno sodelovanje vseh družboslovenih in humanističnih disciplin, zgodovine, etnologije, sociologije . . ., njihove predstavnike napeljujejo na nova metodološka razmišljanja ter — kar je najvažnejše — z vztrajnim ponavljanjem potrebe po dopolnjevanju empirije in teorije razgrajujejo njihovo samozavestno gotovost in stremljenje po avtonomnosti lastne vede.

Članek v tej zbirki — Članek in knjiž. revije — Trig. 1987

Rehabilitacija v sodobni slovenski književnosti: pregled ob razpisu »Članek in knjiž. revije« v letu 1987. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

Članek in knjiž. revije v letu 1987. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

Članek in knjiž. revije v letu 1987. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.

Članek in knjiž. revije v letu 1987. V zbirki »Članek in knjiž. revije« za leto 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 112 str. 15,00. ISBN 86-312-0111-1.